

Ivan Olbracht - Nikola Šuhaj loupežník

Četnický kapitán psal pro zemské četnické velitelství zprávu.

Ale práce mu nešla jaksi od ruky. Běhal po místnosti, vztekle odkopával předměty, které se mu dostaly na dosah nohy, hryzl si nehty, vyprázdnil skleničku koňaku, sedal k psaní a zase vstával, aby sebou na chvíli hodil na polní postel.

Kapitán je nemocen. Ví, že by se měl léčit. Cítí, že jsou jeho nervy nadobro ztrhány a že ho opouští už i jasné usuzování. Není ostatně sám, pozoruje to i na mužstvu, a budou-li v těchto třikrát prokletých kopcích honit Šuhaje ještě půl roku, všichni se zblázní nebo upijí. Možná obojí dohromady. Kapitána bolí v mozku hlasité hlášení strážmistřovo; nesnáší hlas některých četníků; každá maličkost ho rozčiluje až k zuřivosti a má strach, že se při ní jednou začne bláznovsky chechtat nebo zpívat písničku. A dostává antisemitské záchvaty. Jak nenávidí všechny ty Židy! (...) Židé se mu mstí. Píší o něm anonymní listy četnickému velitelství a zemské správě, posílají o něm články do užhorodských novin, do košických novin, do pražských, budapešťských, vídeňských: že je naprosto neschopný; že nedovedl před Eržíkou zatajit výpravu na Šuhaje; že každý ví, jak ji dává na jejích cestách na poloninu hlídat; že každé koločavské dítě zná, kde v noci stojí před Dračevovou chýší stráž; že Eržíka podplatila četníka Vláška třiceti tisíci (ať se vyšetří, zda v den, kdy Šuhaj uprchl, neprodávala dobytek a co za něj stržila!); že neusvědčil ani jediného z Šuhajových spoluviníků, protože si zneprátelil všechno obyvatelstvo, které se chová k četnictvu odmítavě; že sice nikam nechodí, ale doma se tajně opijí koňakem, který si objednává z Užhorodu... (...)

A nepřipraví-li kapitána o rozum tohle obřezané plemeno, připraví ho o něj jistě zemské četnické velitelství. Zde zrovna jeden z jeho roztomilých rozkazů! V kraji se prý loupí dále. Proč prý se nevypátrají alespoň spoluviníci Šuhajovi?! Chechtat se mu chce. Spoluviníci! Kdyby mu napsali, aby chytil ty, kteří nejsou Šuhajovými spoluviníky, snad by se mu tu při hodně shovívavosti podařilo dva tři nalézt. Spoluviníci! Může dát pozatýkat půl třetího politického okresu dětmi počínaje a stařenami nad hrobem konče?

Tohle se stalo před třemi dny:

Bylo mu hlášeno, že v poslední době přespává Šuhaj v Nižní Bystré, neznámo však u koho. Ti čeští hajní a fořti toho nahlásí, a jaktěživ nic určitého nevědí. Račte tedy čtyřicet kilometrů do Nižní Bystré! Ale račte s třiceti muži většinou lesem, aby vás živá duše nespátřila, přijďte do obce až po setmění a hlavní věc: nezapomeňte před výpravou konat polní mši za lidské počasí! Když tam přišli, lilo jako z konví a byli mokří na kůži. Tady se ovšem nedalo nic dělat. Rozdělil mužstvo po chýších, sám šel s šesti muži k starostovi. Ten jemu a strážmistřovi přenechal manželskou postel, ostatním ustlal na hliněné podlaze nesnesitelně vonícího sena. Také příjemný nocleh v takovém voňavém holičském krámě s šimravým lezením blech po těle! Když se ráno zdálo, že trochu přestává pršet, šli zase zpět. Potkají českého hajného. Prý mu nějakí dřevaři povídali, že spal Šuhaj na dnešek u starosty. „Co?“ Nu ano, u starosty. Zpátky! K němu! „Bestie, chlape, zvíře, mluv!“ Bylo to tak. Asi hodinu potom, když usnuli, přišel ke starostovi Šuhaj. „Dej mi nocleh!“ „Nikolko, utíkej, je u mne sedm četníků!“ „Kam půjdu v tomhle nečase?! Vyspím se na půdě.“ Vyspal se. Patrně znamenitě. Oni dole; on nahoře. Kapitán myslí, že starostu zardousí vlastníma rukama. Svírá mu krk, třepe jím a starostova hlava se zmitá dopředu, dozadu. „Proč jsi nám to neřekl?“ řve. A starosta? Chopil úpěnlivě oběma rukama kapitána za rukáv, říkal to dobrácky a oči měl přitom docela upřímné: „Pane oficíre, jak jsem vám to mohl udělat? Máte jistě maminku, pan strážmistr je ženat a ostatní páni snad také. Měl pušku a byl by vás postřílel.“ Dal ho okamžitě zatknout a odvést. Strašné! Sedm proti jednomu. A *on* by byl postřílel *je*. Lidé tu blázní. Také kapitán se zblázní. A všichni se zblázní.

Kapitán běhá divoce místností. Smát se mu chce. Zuřit se mu chce! „Nel!“ křičí už docela chorobně a odkopává židli až někam ke zdi, „blít se z toho ze všeho člověku chce!“

Pak do sebe převrátil dvě skleničky koňaku a usedl ke stolku, aby pokračoval ve své zprávě.

Nutil se do věčného slohu:

„Dosáhne-li zločinec pralesů, a dosahuje jich každý několik kroků za svými humny, jest nebezpečný, neboť při členitosti a řídkém osídlení krajiny jest každé systematické stíhání beznadějně a zdejší soustředěný oddíl odkázán většinou jen na náhodu. Spoluviníkem Šuhajovým jest více méně všechno občanstvo (...) Za tohoto stavu věcí se domnívám, že nebude možno provést původní plán, to jest lapit banditu živého a řízením s ním zjistit i všechny jeho spoluviníky, nýbrž bude nutno spokojit se prozatím s pouhým odstraněním Šuhaje. Nevidím jiného východiska, než postaviti Šuhaje mimo zákon a vypsati odměnu, pokud možno značnou, na jeho odstranění.“ (...)

Kapitán vstal od zprávy, vypil skleničku a hodil sebou zase na chvilku na polní postel.

Strašně! myslil si. Když sem přijel, byl přece docela slušným člověkem. Teď chlastá. A na ulici vyplazuje na staré Židy jazyk.

Nikola Šuhaj (vlastně Suhaj) je skutečná postava, která díky svému životu, smrti a legendám vzniklým už za jeho života vstoupila do pověstí i románů. Narodil se 3. 4. 1898 ve vsi Nižní Koločava, dnes na Ukrajině, tehdy v Rakousku – Uhersku a poté Československé republice (Podkarpatská Rus), v kraji, kde vedle sebe žili Židé, Rusíni i Čechoslováci, ve společné bídě, bez vzdělání, v kraji zvaném Verchovina, kde jedinou obživou bylo pastevectví a výroba sýrů a jiných ovčích produktů.

V devatenácti letech narukoval k uherskému pluku (r. 1917), s nímž odešel i na frontu první světové války. Už tehdy na něj čekala jeho milá Eržika. První legenda vznikla už v této době – na krátkou dobu prý zběhl z ruské fronty a žil u staré babice, která mu za příslib, že se on a jeho druh ožení s jejími dvěma dcerami, připravila nápoj, po kterém se mu všechny kule vyhnou. Po skončení války se Nikola vrací domů do Kolčavy, ožení se s Eržikou a nakrátko žije spořádaně. Bída a divoká duše ho přimějí krást – podle legend bohatým bral a chudým dával. Skrývá se před četníky v okolních pralesích, žíví se zbojnickým (v tomto kraji vcelku běžná činnost) a má kolem sebe družinu sobě podobných lidí. V té době se k němu přidává i jeho mladší bratr, sotva šestnáctiletý.

Českoslovenští četníci na něj pořádají hony a dlouho se jim nedaří Šuhaje lapit. Nakonec slíbí za jeho dopadení vysokou peněžitou odměnu. O tři týdny později, 15. 8. 1921, jsou bratři Šuhajové svými někdejšími druhy ubiti sekyrou a předáni čs. četníkům.

Krátce nato žije a vyučuje (ve škole, kterou sám založil) na Podkarpatské Rusi český spisovatel a novinář Ivan Olbracht (dnes zde má své muzeum), který příběh o životě tohoto oblíbeného, ale rozporuplného hrdiny sepiše.

Bratři Šuhajové i Eržika (zemřela r. 1987) jsou pochováni na místním koločavském hřbitově, jejich dcera Anna (narozená 4 měsíce po Šuhajově smrti) zemřela r. 2006. Vnučka Kristýna zde žije dosud.

Koločava. VYSTRČIL, Robert. *Duší Karpat* [online]. 13. 10. 2010 [cit. 2012-04-11].

Dostupné z: <http://www.dusekarpat.cz/ukrajina/kolocava/>

MOTL, Stanislav. *Tváře osudu: [stopami slavných i zapomenutých]*. 1. vyd. Praha: AZ servis, 1992. Putování za Šuhajovou tvář. s. 64 – 67. ISBN 8090099890.

OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník*. 19. vyd., v ČS 2. Praha: Československý spisovatel, 1958.

- 1) Kdy a kde se příběh odehrává?
- 2) Je příběh pravdivý, nebo zcela vymyšlený? Jak se lidé stavěli k legendám, které o zbojníkovi kolovaly?
- 3) Jak vidí Šuhaje čs. četníci?
- 4) Jak ho vidí místní lidé? Jaké vlastnosti mu připisovali?
- 5) Jak se dívají místní lidé na četníky?
- 6) Proč je Šuhaj nepolapitelný? Měli šanci jej četníci dostihnout?
- 7) V jakém rozpoložení je četnický kapitán?
- 8) Z čeho je obviňován? Jsou anonymy pravdivé?
- 9) Jak se podaří četníkům Šuhaje dopadnout?
- 10) Kolik let bylo Šuhajovi, když zemřel? O kolik let ho Eržika přežila?
- 11) Který známý slovenský zbojník počátku 18. st. měl podobný osud? Které jiné zbojníky (např. anglické) znáš?
- 12) Porovnej jazyk vypravěče a jazyk písemné zprávy zemskému velitelství.
- 13) Jak poznám, že kniha byla oblíbená a čtená?
- 14) Proč tomu tak je?

Řešení:

- 1) Na dnešní Ukrajině, v Podkarpatské Rusi počátkem 20. st.
- 2) Příběh se z velké části zakládá na pravdě, lidé, kteří historiky vyprávěli, byli o jejich pravdivosti přesvědčeni.
- 3) Četníci ho považují za banditu a lupiče, tedy za zločince.
- 4) Lidé ho považují za hrdinu. Nesmrtelnost, odvahu, velkou sílu...
- 5) Jako na cizáky, na někoho, kdo místním lidem nerozumí, kdo se k nim chová nepřátelsky.
- 6) Protože mu místní lidé pomáhá; neměli; četníci, kteří sem byli po vzniku republiky povoláni, byli nepřipravení, neznali poměrů.
- 7) Je vzteklý, naštvaný, a současně zoufalý, unavený a cítí beznaděj.
- 8) Z neschopnosti, opilství, nepřátelství... Nebude úplně neschopný – jeho návrh na polapení Šuhaje byl úspěšný.
- 9) Zradí ho přátelé pro peníze. Nosívali mu jídlo, jednou mu ho také přinesli a sotva začal jíst, napadli ho zezadu.
- 10) 23 let. Přežila ho o 66 let.
- 11) Juraj Jánošík, Robin Hood.
- 12) Jazyk vypravěče je čtivý, svižný, spisovný, ale ne zastaralý (kniha vydaná r. 1933!), text zprávy je knižní, na dnešní dobu zastaralý (archaický – např. slovesný infinitiv). Jinak se vyskytují slova různých jazykových vrstev – krajové výrazy, nespis. výrazy v promluvách, spisovný jazyk... (slouží zejména k charakteristice postav a prostředí), střídají se různé slohové vrstvy – např. v ukázce – kapitán starostovi nadává, v další větě starosta oslovuje Šuhaje zdrobnělinou...
- 13) viz citace – r. 1958 již 19. vyd. (25 let)
- 14) Zajímavý příběh, živý jazyk i styl.